

УДК 37: 7

АРТ-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

**Сорока Ольга Вікторівна,
м.Тернопіль**

У статті представлено основні наукові підходи до визначення поняття «супровід», «арт-педагогічний супровід»; проаналізовано принципові відмінності між поняттями «арт-терапія» і «арт-педагогіка». Розкрито суть, завдання і функціональні можливості арт-педагогіки. Визначено завдання арт-педагогічного супроводу молодших школярів.

Ключові слова: арт-педагогіка, арт-терапія, молодший школяр, супровід, арт-педагогічний супровід.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. За останні роки відбулися суттєві зміни серед пріоритетних цілей у системі шкільної освіти. Раніше головним і єдиним завданням виступало саме навчання, тобто передача певної суми знань. Сьогодні більшість шкіл визнають необхідність особово орієнтованого навчання, завдання якого полягає у всебічному і повноцінному розвитку дитини. У зв'язку з цим увага концентрується не лише

на успішності навчання і поведінки, але і на почуттях дітей, їх адаптивності, фізичному, емоційному і психологічному здоров'ї.

Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, пред'являють підвищені вимоги до кожної людини, тому одна з найбільш актуальних проблем сьогодення – адаптація особистості до нових умов життєдіяльності. Молодшим школярам необхідно адаптуватися не лише до певних умов навчання, діяльності, групи, колективу, але і до постійної зміни життєвих стереотипів. У зв'язку з цим зростають вимоги до вивчення адаптаційних механізмів, серед яких можна виділити арт-педагогіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Засади естетичного і художнього виховання людини досліджували в контексті філософського знання (В.Мухіна, В.Кудін), з погляду естетики (Ю.Борев, М.Каган, Н. Кіященко); відповідно до психологічних засад (Р.Арнхейм, Л.Виготський);

як загального педагогічного положення (В.Андрущенко, М.Верб, Б.Немецький). Проблему естетичного виховання в роботі загальноосвітньої школи вивчали науковці С.Коневець, Л.Масол, Н.Миропольська.

Останнім часом з'явилися дисертаційні дослідження російських і українських учених у галузі арт-педагогіки. Так, О.Сметаніна розробила модель арт-педагогічного супроводу духовно-морального розвитку дітей на основі інтеграції різних видів мистецтва, яка дозволяє актуалізувати суб'єктивні цінності особистості [10]. Н.Сергєєва розкрила феномен арт-педагогічного супроводу професійної підготовки майбутнього вчителя [8]. О.Кондрицька досліджувала проблему формування цінностей у студентів педагогічних університетів засобами артпедагогіки [3].

На наш погляд, роботи з даної теми можна розділити на три групи:

1) роботи, в яких використовується поняття арт-педагогіка, що інтерпритується у контексті принципів арт-терапії у педагогічному процесі (М.Бурно, М.Кісельова, О.Копитін [4], Л.Лебедева [5]);

2) роботи, в яких арт-педагогіка розуміється як напрям спеціальної педагогіки (корекційно-розвиваючої), що забезпечує процес художнього виховання дітей з обмеженими можливостями (Л.Комісарова, І.Левченко);

3) роботи, в яких арт-педагогіка розглядається як нова галузь наукової педагогіки, інноваційний, психологічно обґрунтований напрям морально-естетичного виховання дітей (В.Анісімов).

Поряд з тим, недостатньо вивченими залишаються питання, що розкривають суть і зміст арт-педагогічного супроводу молодших школярів.

Формування мети статті: дослідити проблему арт-педагогічного супроводу молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

На хвилі захоплення таким новим клінічним напрямом як арт-терапія, пов'язаним з лікуванням психосоматичних захворювань і подальшою реабілітацією хворих, – конструктивною соціальною адаптацією, дослідники (О.Копитін [4], Л.Лебедева [5]) намагаються осмислити арт-терапевтичні методи роботи з клієнтами у рамках соціально-педагогічної роботи.

Поширення знань про арт-терапію вплинуло на виникнення арт-педагогіки.

Схожість термінів «артпедагогіка» і «арттерапія» простежується тільки в першій частині понять – «арт» – «художнє», синонім мистецтва. Друга частина визначає відмінність: терапія – напрям медицини, лікувальна дія; педагогіка – галузь наукового знання, наука про навчання, виховання і розвиток, а в спеціальній освіті – і корекцію [1, с.24].

Л.Лебедева підкреслює недопустимість заміни терміну «арт-терапія» на «арт-педагогіку», так само, як терміну «арт-терапевт» на «арт-педагог», оскільки, по-перше, втрачається суть первинного поняття, по-друге, феномени, описані названими поняттями, існують і розвиваються незалежно один від одного [5, с.39].

Артпедагогіка і арт-терапія мають різні теоретичні основи, розрізняються за суттю, завданням, змістом і технологіям. Проте, обидва напрями мають місце в спеціальній освіті, доповнюють один одного в одному корекційно-розвиваючому процесі, забезпечуючи профілактико-оздоровчий, лікувально-адаптаційний вплив на дітей з проблемами в розвитку [1, с.27].

Грунтуючись на корекційно-особовому і діяльнісному підходах у розвитку, арт-педагогіка і арт-терапія вирішують головну мету – гармонійний розвиток дітей; розширення можливостей їх соціальної адаптації за допомогою мистецтва, участі в громадській і культурній діяльності в мікро-і макросередовищі.

Н.Сергєєва розглядає арт-педагогіку як новий науковий напрям, що вивчає природу, закономірності, принципи, механізми залучення мистецтва до вирішення різноманітних педагогічних завдань [8, с.4].

У свою чергу, О.Сметаніна говорить про «арт-педагогіку» як «психо-педагогіку мистецтва», як галузь педагогічної науки, що займається пошуком ефективних підходів в організації художніх видів діяльності, спрямованої на формування цілісного світогля-

ду і особистісно-смилових орієнтацій як внутрішньої умови морально-естетичного самовдосконалення і подальшого духовно-морального розвитку з орієнтацією на «маяки» вищих цінностей життя [10, с.57].

Колектив авторів підручника «Артпедагогіка и арттерапия в специальном образовании» розглядають арт-педагогіку як художню педагогіку по відношенню до спеціальної освіти – «це синтез двох галузей наукового знання (мистецтва і педагогіки), що забезпечують розробку теорії і практики педагогічного корекційно-спрямованого процесу художнього розвитку дітей з вадами розвитку» [1, с.24].

Ми не погоджуємося з думкою авторів, які вважають, що суть арт-педагогіки обмежується естетичним вихованням і навчанням різними видами художньої діяльності лише дітей з обмеженими можливостями. На нашу думку, артпедагогіка має великі можливості у роботі з абсолютно здоровими дітьми в умовах навчально-виховних закладів різних типів, починаючи від дошкільних установ.

Арт-педагогіка (або психопедагогіка мистецтва) сьогодні складається як самостійний напрям педагогіки, що базується на трьох галузях наукового знання – психології, мистецтва і педагогіки; забезпечує розробку теорії і практики особово-орієнтованої естетичної освіти, і сприяє збереженню душевного здоров'я особистості [10, с.57].

О. Сметаніна стверджує, що арт-педагогіка є засобом дослідження самого себе в процесі рефлексії особливостей свого характеру при адаптивній соціалізації особистості. Отже, арт-педагогічний підхід забезпечує інтегративний спосіб освоєння внутрішніх просторів образу-Я, створюючи умови «м'якого» вирішення внутрішньоособових протиріч, розвитку емоційної чуйності і емоційної децентрації [10, с.58].

Ми вважаємо, що арт-педагогіка, будучи галуззю наукового знання, дозволяє розглядати не лише художньо-естетичне виховання, але й усі компоненти корекційно-розвиваючого процесу – навчання, виховання, розвиток і корекцію (наприклад, корекцію тривожності, агресивної поведінки, фрустрації, шкільних страхів тощо) засобами мистецтва, а також формування основ художньої культури дитини. В якості допоміжних засобів мистецтва можна використовувати казку, гру, музику тощо.

Суть арт-педагогіки полягає у створенні сприятливих умов для самодослідження особистості, шляхом актуалізації її мотивації, самопізнання, самовдосконалення [10, с.55].

Серед завдань арт-педагогіки ми виділяємо наступні:

- вивчення загальних і специфічних особливостей формування художньо-естетичної культури у молодших школярів;
- розробка системи художньо-естетичного розвитку молодших школярів;
- розробка арт-педагогічних технологій, що забезпечують гармонійний і всебічний розвиток дітей молодшого шкільного віку;
- активізація потенційних можливостей молодших школярів у різних видах творчості (музичній, образотворчій, театралізовано-ігровій тощо) за допомогою різних видів мистецтва;
- забезпечення пізнавально-інформаційних потреб молодших школярів за допомогою мистецтва;
- забезпечення розвитку емоційно-естетичних, моральних, комунікативно-рефлексивних основ особистості дитини молодшого шкільного віку за допомогою мистецтва;
- здійснення корекції і профілактики відхилень у емоційній і особистісній сферах засобами мистецтва;
- створення умов для адаптації молодших школярів до навчально-виховного процесу початкової школи.

Головне завдання арт-педагогіки полягає у активізації виховної функції, спрямованої на морально-етичні, комунікативно-рефлексивні основи особистості, і соціокультурній адаптації засобами мистецтва [12, с.137].

Розкриваючи можливості арт-педагогіки, варто зупинитися на її функціональних можливостях. Так, основними функціями арт-педагогіки виступають:

- культурологічна (обумовлена об'єктивним зв'язком особистості з культурою як системою цінностей, розвитком людини

на основі опанування нею художньої культури);

- освітня (спрямована на розвиток особистості і освоєння нею дійсності за допомогою мистецтва, на отримання знань у галузі мистецтва і практичних навичок у художньо-мистецькій діяльності);
- виховна (формує морально-естетичні, комунікативно-рефлексивні основи особистості і сприяє соціокультурній адаптації за допомогою мистецтва);
- корекційна (сприяє профілактиці, корекції і компенсації недоліків у розвитку дитини) [1, с.25].

Цікавим, на наш погляд, є дослідження Н. Сергєєвої, яка визначає ключові поняття арт-педагогіки, серед яких арт-педагогічні засоби, арт-педагогічна взаємодія, арт-педагогічний процес тощо. Так, арт-педагогічна діяльність, у розумінні Н. Сергєєвої, – це самостійний вид професійно-педагогічної діяльності, що є впорядкованою сукупністю педагогічних дій з реалізації професійних задумів і цілей засобами мистецтва [8].

Отже, арт-педагогічний підхід покликаний забезпечити умови для творчого самовираження в процесі естетичної діяльності, дозволяючи вирішити двоєдине завдання: по-перше, забезпечити безпечні, «м'які», психологічно комфортні умови діяльності суб'єкта, по-друге, створювати реальні умови для усвідомлення і вираження індивідом свого творчого (креативного) потенціалу. [10, с. 59].

Для визначення суті поняття «арт-педагогічний супровід», спробуємо розкрити зміст поняття «супровід». Так, у словнику В. Даля супровід трактується як дія за дієсловом «супроводжувати», тобто «проводжати, супроводжувати, йти разом з метою провести, слідувати» [2].

Якщо звернутися до загальноприйнятого розуміння слова супровід, то воно означає зустріч двох людей і їх спільне проходження загального відрізка шляху, а супроводжувати значить проходити з кимось частину його шляху.

У ситуації супроводу виділяють три основні компоненти: – той, кого супроводжують; той, хто супроводжує; і шлях, який вони проходять разом. Мова йде про спільне буття людей у певний часовий період людського життя. Супроводжуючий постає як людина, яка захищає та допомагає.

Поняття «супровід» Ю. Слюсарєв вживав для позначення недирективної форми надання психологічної допомоги, спрямованої «не просто на підсилення або вдосконалення, а на розвиток і саморозвиток самосвідомості особистості», допомоги, яка запускає механізми саморозвитку і активізує власні ресурси людини [9].

Аналізуючи систему психологічного супроводу молодшого школяра, Ю. Федорова зазначала, що шкільний психолог повинен вибудувати «супровід» таким чином, аби він був спрямований більшою мірою на профілактику, на розвиток позитивного вже з самого початку. Але авторка підкреслює, що без уявлення цілісної картини особистісних новоутворень, розуміння закономірностей їх виникнення неможливо створити достатні і необхідні умови розвитку [11].

Відповідно до спрямованості роботи психолого-педагогічний супровід включає в себе різні підходи:

1) Супровід-співробітництво, який передбачає спільне планування дорослого і дитини, аналіз, співтворчість, рефлексію, вимагає дій, необхідних для наступного самостійного подолання виникаючих проблем, тобто прояву особистої відповідальності, творчості, власних унікальних якостей дитини.

2) Супровід-ініціювання, відомий з часів Сократа, суть якого сформулювала М. Монтезорі: «Допоможи мені це зробити самому, нічого не роблячи за мене, спрямуй у потрібне річище, підштовхни до рішення, а все інше я зроблю сам» [6, с.86]. Організуючи супровід-ініціювання, вчитель початкових класів, соціальний педагог, психолог створює дитині необхідні умови для вільного, індивідуального, самостійного вибору шляху та засобів вирішення навчальних, виховних і розвивальних завдань і, тим самим, сприяє розкриттю у дитини загальноновизнаних моральних істин і цінностей. Діти реалізують свій особистісний творчий потенціал і водночас збагачують, розвивають, при цьому зберігаючи його індивідуальну своєрідність.

3) Супровід-попередження, коли особливого значення

набуває специфіка віку, обмеженості індивідуального досвіду дитини. Діти часто не усвідомлюють, до яких саме наслідків можуть призвести їхні дії, вчинки і навіть слова. Вони не в змозі вчасно помітити ознак неблагополуччя в різних видах діяльності, міжособистісних взаєминах із однолітками та дорослими, у власній поведінці. Випереджаючи небажані події, передбачаючи їх можливий негативний розвиток, учитель початкових класів, соціальний педагог, психолог у рамках супроводу-попередження передбачає невірні кроки дитини і, тим самим, допомагає обрати адекватні рішення, з урахуванням поведінки та діяльності проблемної дитини. Супровід-попередження стає корисним, цінним за умови, якщо його зміст і форми ненав'язливі і делікатні, сучасні, психологічно та педагогічно грамотні, адресні, дозовані, а головне, якщо супровід-попередження у всіх випадках повною мірою виконує своє розвивальне і виховне призначення, працюючи на перспективу [7].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що на сьогоднішній день супровід – це особлива форма здійснення пролонгованої педагогічної, соціальної та психологічної допомоги. На відміну від корекції вона передбачає не «вправлення недоліків і перебудову», а пошук прихованих ресурсів розвитку дитини, опору на власні можливості і створення на цій основі психолого-педагогічних умов для відновлення зв'язків зі світом людей. У кожному конкретному випадку завдання супроводу визначаються особливостями особистості, яким надається психолого-педагогічна допомога, і тієї ситуації, в якій здійснюється супровід.

О.Сметаніна розглядає арт-педагогічний супровід розвитку дитини як супровід суб'єкт-суб'єктних стосунків: розвиток моральності і корекція норм (конструктивне відновлення духовно-моральних принципів буття) [10, с.58].

Під арт-педагогічним супроводом автор має на увазі комплексно-освітню технологію актуалізації внутрішніх ресурсів мотиваційної сфери творчого самовираження, що забезпечує успішний розвиток і саморозвиток особистості, розкриття її потенційних можливостей і надання психологічної допомоги і підтримки в подоланні виникаючих проблем у процесі конструктивної соціалізації особистості, що сприяє її духовно-моральному розвитку [10, с.64].

Дослідниця стверджує, що арт-педагогічний супровід може виступати психолого-педагогічним супроводом духовно-морального розвитку особистості [10, с.66].

В якості завдань арт-педагогічного супроводу висуваються:

- попередження виникнення проблем розвитку дитини;
 - допомога (сприяння) дитині в рішенні актуальних завдань розвитку, навчання, соціалізації: труднощі у навчанні, проблеми з вибором освітнього і професійного маршруту, порушення емоційно-вольової сфери, проблеми взаємовідносин з однолітками, вчителями, батьками;
 - психологічне забезпечення програми особового самовдосконалення;
 - розвиток психолого-педагогічної компетентності (психологічної культури) педагогів, батьків, учнів [10, с. 60].
- Варто зазначити, що арт-педагогічний супровід виражається:
- по-перше, в забезпеченні психологічно комфортного самопочуття суб'єкта в процесі сприйняття і відтворення продуктів естетичної діяльності, що забезпечує умови здоров'язберігаючої освіти;
 - по-друге, у вільному самовираженні суб'єкта в атмосфері безозцінючного, емпатійного, емоційно-чуйного відношення оточення і в його готовності позиціонувати його ціннісні орієнтації;
 - по-третє, в активізації конструктивної, безконфліктної взаємодії, стимулюючої узгодженість дій учасників процесу в породженні ціннісно-сміслових утворень, ідеалів, норм, що мають особове значення і утворюють згодом систему моральних орієнтацій, що є індикатором позитивної спрямованості і її подальшого духовно-морального розвитку [10, с.66].

Враховуючи вищевикладене, ми будемо розглядати арт-педагогічний супровід молодших школярів як освітній феномен, що відкриває інноваційний шлях системного застосування різних

видів мистецтва для поліпшення умов навчання, виховання і розвитку молодших школярів у початковій школі.

На нашу думку, функціональне призначення арт-педагогічного супроводу пов'язане із забезпеченням гуманітаризації і оптимізації індивідуально-особового розвитку молодших школярів на основі системного введення у навчально-виховний процес початкової школи засобів різних видів мистецтва (малюнка, казки, гри, музики тощо).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших роз-

відок у цьому напрямі. Міждисциплінарний, практикоорієнтований характер арт-педагогіки, що об'єднує потенціал мистецтва, педагогіки, психології, повною мірою відбиває тенденцію до інтеграції знань, властивій сучасній гуманітарній науці, що може стати продуктивним у справі модернізації підготовки фахівців для соціально-педагогічної сфери (учителя початкових класів, вихователя, соціального педагога, психолога тощо). На наш погляд, потребує подальшого дослідження проблема розробки арт-педагогічних технологій для молодших школярів.

Література та джерела

1. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: Учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений / Е.А.Медведева, И.Ю.Левченко, Т.А.Добровольская. – М.: Издат. центр «Академия», 2001. – 248 с.
2. Даль В. И. Толковый словарь русского языка. Современное написание / Владимир Иванович Даль. – М., 2010. – 815 с.
3. Кондрицька О.І. Формування у студентів педагогічних університетів цінностей засобами артпедагогіки: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 "теорія і методика виховання"/ Оксана Іванівна Кондрицька; Ін-т пробл. виховання АПН України. – К., 2009. – 24 с.
4. Копытин А.И. Основы арт-терапии / Александр Иванович Копытин. – СПб.: Лань, 1999. – 252 с.
5. Лебедева Л.Д. Педагогические основы арт-терапии в образовании учителя: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 "общая педагогика, история педагогики и образования"/ Лебедева Людмила Дмитриевна. – М.: РГБ, 2003. – 383 с.
6. Монтессори М. Самовоспитание и самообучение в начальной школе / М.Монтессори. – М.: Московский Центр Монтессори, 1993. – 203с.
7. Психолого-педагогічний супровід і підтримка в умовах модернізації освітньо-виховного простору: [Електронний ресурс] // Режим доступу: URL: <http://osvita.ua/school/upbring/1334>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
8. Сергеева Н.Ю. Арт-педагогическое сопровождение профессиональной подготовки будущего учителя: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.08 «теория и методика профессионального образования»; 13.00.01 «общая педагогика, история педагогики и образования»/ Наталья Юрьевна Сергеева. – Чебоксары, 2010. – 48 с.
9. Слюсарев Ю. В. Психологическое сопровождение как фактор активизации саморазвития личности: автореф. дис. ... канд. психол. наук / Ю.В.Слюсарев. – СПб., 1992. – 16 с.
10. Сметанина А.Ю. Арт-педагогическое сопровождение духовно-нравственного развития детей в условиях дополнительного образования: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «общая педагогика, история педагогики и образования» / Алена Юрьевна Сметанина. – Великий Новгород, 2008. – 201 с.
11. Фёдорова Ю.П. Психологическое сопровождение личностного развития младших школьников в частной школе: автореф. дис... канд. психол. наук. / Ю.П.Фёдорова. – Курск, 2003. – 18 с.
12. Хрисанова Е. Артпедагогика в системе современного воспитания / Е.Хрисанова, Н.Сергеева // Народное образование. – 2003. – № 7. – С.137-143

В статье представлены основные научные подходы к определению понятий «сопровождение», «арт-педагогическое сопровождение»; проанализированы принципиальные отличия между понятиями «арт-терапия» и «арт-педагогика». Раскрыты сущность, задания и функциональные возможности арт-педагогика. Определены задания арт-педагогического сопровождения младших школьников.

Ключевые слова: арт-педагогика, арт-терапия, младший школьник, сопровождение, арт-педагогическое сопровождение.

In the article the basic scientific approaches to the determination of concepts «accompaniment», «art-pedagogical accompaniment» have been presented; fundamental differences between concepts «art-therapy» and «art-pedagogic» have been analysed. Essence, tasks and functional possibilities of art-pedagogic have been revealed. The tasks of art-pedagogical accompaniment of junior schoolchildren have been set.

Keywords: art-pedagogic, art-therapy, junior schoolboy, accompaniment, art-pedagogical accompaniment.